

Η γενναιότητα δε βγαίνει πάντα σε καλό

Ρωμαίοι και Έλληνες ιστορικοί εντόπισαν τη σιδερένια πειθαρχία του ρωμαϊκού στρατού ως μία από τις βασικές αιτίες της αποτελεσματικότητάς του, και ως θεμελιώδη παράγοντα για τη δημιουργία της αυτοκρατορίας. Ενδεικτικό στοιχείο της πειθαρχίας είναι το γεγονός ότι, όπως παρατηρεί ο Σαλλούστιος, στους πρώτους αιώνες της Ρώμης ήταν συχνότερη η τιμωρία για συμμετοχή στη μάχη αντίθετα με τις διαταγές, παρά για εγκατάλειψη θέσης και υποχώρηση. Σχετικό είναι και το κείμενο που ακολουθεί: Ο ύπατος Τίτος Μάνλιος (Titus Manlius) στη διάρκεια του Λατινικού πολέμου (340-338 π.Χ.) τιμώρησε το γιο του με θάνατο, γιατί, παρά τη ρητή διαταγή του, μονομάχησε με τον αρχηγό των αντιπάλων και τον σκότωσε, τρέποντας το εχθρικό στράτευμα σε φυγή!

Bello* Latīno T. Manlius consul nobili genere* natus exercitui Rōmanōrum praefuit. Is cum aliquando castris* abīret, edixit ut omnes pugnā* abstinērent. Sed paulo* post filius eius castra hostium praeterequitāvit et a duce* hostium his verbis* proelio laccessītus est: «Congrediāmur, ut singulāris proelii eventu* cernātur, quanto* miles Latīnus Rōmāno virtute* antecellat». Tum adulescens, viribus* suis confīsus et cupiditāte* pugnandi permōtus, iniussū* consulis in certāmen ruit; et fortior hoste*, hastā* eum transfixit et armis* spoliāvit. Statim hostes fugā* salūtem petivērunt. Sed consul, cum in castra revertisset, adulescentem, cuius operā hostes fugāti erant, morte* multāvit.**

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Latino bello T. Manlius consul

Στο λατινικό πόλεμο ο Τίτος Μάνλιος ο ύπατος

natus nobili genere

που καταγόταν από αριστοκρατική γενιά,

praefuit exercitui Romanorum.

είχε την αρχηγία του στρατού των Ρωμαίων.

Is cum aliquando abiret castris,

Αυτός όταν κάποτε έφευγε από το στρατόπεδο,

edixit ut abstineret omnes pugna.

διέταξε να απέχουν όλοι από τη μάχη.

Sed paulo post filius eius

Αλλά λίγο αργότερα ο γιος του

praeterequitavit castra hostium

πέρασε έφιππος μπροστά από το στρατόπεδο των εχθρών

et lacesitus est proelio a duce hostium his verbis:

και προκλήθηκε σε μάχη από τον αρχηγό των εχθρών με αυτά τα λόγια:

«Congrediamur, ut cernatur eventus singularis proelii

«Ας μονομαχήσουμε, για να κριθεί από την έκβαση της μονομαχίας

quanto Latinus miles antecellat Romano virtute».

πόσο ο Λατίνος στρατιώτης ξεπερνάει το Ρωμαίο στην ανδρεία».

Tum adulescens, confisus viribus suis

Τότε ο νεαρός, επειδή είχε εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του

et permotus cupiditate pugnandi,

και επειδή παρασύρθηκε από την επιθυμία του για μάχη,

ruit in certamen iniussu consulis;

όρμησε στον αγώνα παρά τη διαταγή του υπάτου.

et fortior hoste, transfixit eum hasta

και (καθώς ήταν) δυνατότερος από τον εχθρό διαπέρασε αυτόν με το δόρυ

et spoliavit armis.

και (τον) γύμνωσε από τα όπλα του.

Statim hostes petiverunt salutem fuga.

Αμέσως οι εχθροί ζήτησαν τη σωτηρία στη φυγή.

Sed consul cum revertisset in castra,

Αλλά ο ύπατος όταν γύρισε στο στρατόπεδο,

multavit morte adolescentem,

τιμώρησε με θάνατο το νεαρό,

cuius opera hostes fugati erant.

με του οποίου την ενέργεια οι εχθροί είχαν τραπεί σε φυγή.

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Α΄ΚΛΙΣΗ

pugna, -ae (Θ) = μάχη

fuga, -ae (Θ) = φυγή

hasta, -ae (Θ) = δόρυ

opera, -ae (Θ) = έργο, μόχθος, στον πληθυντικό : **operae, -arum** = μισθωτοί εργάτες (εδώ:

opera + γενική υποκειμενική = με τις ενέργειες κάποιου, χάρη σε κάποιον. Ισοδύναμη έκφραση :

per + αιτιατική προσώπου = χάρη σε κάποιον)

Β΄ΚΛΙΣΗ

T. = συντομογραφία αντί **Titus** = Τίτος (χωρίς πληθυντικό)

Manlius, -ii και -i = Μάνλιος, κλητική ενικού: **Manli** (χωρίς πληθυντικό)

Romani, -orum = Ρωμαίοι στον ενικό ως επίθετο : **Romanus**, -i

filius, -ii/-i (A) = γιος, κλητική ενικού: **fili**

bellum, -i (O) = πόλεμος

verbum, -i (O) = λόγος

proelium, -ii και -i (O) = μάχη

arma, -orum (O) = τα όπλα (μόνο πληθυντικός)

castra, -orum (O) (μόνο.πληθ) = στρατόπεδο

genus, -eris (O) = γένος, γενιά

certamen, -inis (O) = αγώνας, μάχη

Γ΄ΚΛΙΣΗ

consul, -ulis (A) = ύπατος

dux, **ducis** (A) = αρχηγός

hostis, -is (A) = εχθρός, γενική πληθυντικού: **hostium**

miles, -itis (A) = στρατιώτης

virtus, **virtutis** (Θ) = ανδρεία, αρετή, γενική πληθυντικού: **virtut(i)um**

adulescens, -ntis (A) = νεαρός, αφαιρ. ενικού: **adulescenti** /-e,

γενική πληθυντικού : **adulescent(i)um** (σχηματίζει συγκριτικό : **adulescentior**)

vis, - (Θ) = δύναμη (βλ. ανώμαλα γ΄κλίσης)

cupiditas, -atis (Θ) = επιθυμία

salus, -utis (Θ) = σωτηρία, (ο πληθυντικός δε χρησιμοποιείται)

mors, **mortis** (Θ) = θάνατος, γενική πληθυντικού: **mortium**

Δ΄ΚΛΙΣΗ

exercitus -us (A) = στρατός

eventus, -us (A) = έκβαση

iniussus, -us → εύχρηστη μόνο η αφαιρετική ενικού: **iniussu** = κατά παράβαση της διαταγής

ΕΠΙΘΕΤΑ

Β κλίσης

Latinus, -a, -um = Λατίνος, λατινικός (δεν σχηματίζει παραθετικά)

paulus, -a, -um = λίγος (εύχρηστο στην αιτ. και αφ. ενικού του ουδετέρου : **paulum**, **paulo** = λίγος, δεν σχηματίζει παραθετικά)

Romanus, -a, -um = Ρωμαίος, ρωμαϊκός (δεν σχηματίζει παραθετικά)

Γ' κλίσης

- **nobilis, -is, -e** = ευγενής, αριστοκρατικός
παραθετικά: nobilior-ior-ius, nobilissimus-a-um
(επίρρημα: nobiliter, nobilius, nobilissime)
omnis, -is, -e = όλος, (δεν σχηματίζει παραθετικά)
singularis, -is, -e = μοναδικός (εδώ : singulare proelium=μονομαχία-(δεν σχηματίζει παραθετικά)
- **fortis, -is, -e** = δυνατός
παραθετικά: fortior-ior-ius, fortissimus-a-um
(επίρρημα: fortiter, fortius, fortissime)

Ρήματα

Α' συζυγία

1. **praeterequito, praeterequitiavi, preaterquitatum, praeterequitare (1)** = περνώ έφιππος
2. **pugno, pugnavi, pugnatum, pugnare (1)** = μάχομαι, πολεμώ
3. **spolio, spoliavi, spoliatum, spoliare (1)** = απογυμνώνω
4. **fugo, fugavi, fugatum, fugare (1)** = τρέπω σε φυγή
5. **multo, multavi, multatum, multare (1)** = τιμωρώ

Β' συζυγία

6. **abstineo, abstinui, abstentum, abstinere (2)** = απέχω από
7. **permoveo, permovi, permotum, permovere (2)** = παρακινώ

Γ' συζυγία

8. **nascor, natus sum, natum, nasci (αποθ) (3)** = γεννιέμαι (μτχ.μέλλοντα nasciturus)
9. **edico, edixi, edictum, edicere (3) (e+dico)** = διατάζω να (β' ενικό Προστ. edic)
10. **laccio, laccessivi, laccessitum, laccessere (3)** = προκαλώ
11. **congregior, congressus sum, congressum, congregi (3) (αποθ.)** = συγκρούομαι, μονομαχώ
12. **cerno, crevi, cretum, cernere (3)** = (δια)κρίνω (εδώ: απρόσωπο σε παθητική φωνή: Πρκ.: conspetus sum, από το ρ. Conspicio → cernor, conspectum est, - , cerni)
13. **antecello, - , - , antecellere (3)** = ξεπερνώ κάποιον σε κάτι
14. **confido, confisus sum, confisum, confidere (ημιαποθετικό) (3)** = έχω εμπιστοσύνη
15. **ruo, rui, rutum, ruere (3)** = ορμώ (μτχ. Μελλ. ruiturus)
16. **transfigo, transfixi, transfixum, transfigere (3)** = διαπερνώ
17. **peto, petivi, petitum, petere (3)** = ζητώ
18. **revertor, revertus sum, reversum, reverti (ημιαποθετικό εδώ!!!)** = επιστρέφω
revertor, reverti, reversum, reverti

Ανώμαλα

19. abeo, abivi (abii), abitum, abire (4) = φεύγω

20. praesum, praefui, -, praeesse = προΐσταμαι, έχω την αρχηγία (σύνθετο του sum)

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

is, ea, id (οριστική) = αυτός, αυτή, αυτό

hic, haec, hoc (δεικτική) = αυτός, αυτή, αυτό

quantus, quanta, quantum (ερωτηματική) = πόσος, πόση, πόσο

suus, sua, suum (κτητική) = δικός του, δική του, δικό του

qui, quae, quod (αναφορική) = ο οποίος, η οποία, το οποίο

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

aliquando = κάποτε

- post = έπειτα, αργότερα

παραθετικά: posterius, postremo-postremum

tum = τότε

statim=αμέσως

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ
αφαιρ. = από (ποιητικό αίτιο)	ρονικός-ιστορικός-διηγηματικός) = όταν, α
τ. = σε, προς (κίνηση προς τόπο)	λητικός) = να
τ. = για να (σκοπός)	ντιθετικός) = αλλά
	πλεκτικός) = και
	κός) = για να

Ετυμολογικά:

congregior < πρβ. κογκρέσο << ιτ. = συνέλευση· e-gredior,

eventus < evenio < e+venio,

cupiditas < cupidus < cupio,

pugno < pugna,

certamen < certo,

fugo < fuga· fugio.

peto < πετ-ώ, πί-πτ-ω < *πι-πετ-ω,

antecello < *-cello = υπερέχω· πρβ. collis, κολωνός,

salus > salūto > salutatio,

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Bello Latino T. Manlius consul nobili genere natus exercitui Romanorum praefuit:

Κύρια πρόταση κρίσεως.

praefuit: ρήμα,

T. Manlius: υποκείμενο του ρήματος,

exercitui: αντικείμενο στο praefuit,

consul: παράθεση στο T. Manlius,

Romanorum: γενική κτητική στο exercitui,

natus: επιθετική μετοχή, συνημμένη στο T. Manlius, προτερόχρονο

T. Manlius: υποκείμενο της μετοχής natus,

genere: απρόθετη αφαιρετική της καταγωγής από το natus,

nobili: επιθετικός προσδιορισμός στο genere,

Bello: απρόθετη αφαιρετική του χρόνου στο praefuit,

Latino: επιθετικός προσδιορισμός στο Bello.

Is edixit: Κύρια πρόταση κρίσεως.

edixit: ρήμα,

Is: υποκείμενο του ρήματος,

cum aliquando castris abiret: Δευτερεύουσα επιρρηματική χρονική πρόταση ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο edixit. Εισάγεται με τον ιστορικό-διηγηματικό σύνδεσμο cum, και εκφέρεται με υποτακτική γιατί υπογραμμίζει τη βαθύτερη σχέση αιτίου και αιτιατού ανάμεσα στη δευτερεύουσα και την κύρια πρόταση. Είναι φανερός εδώ ο ρόλος του υποκειμενικού στοιχείου στην υποτακτική. Συγκεκριμένα, εκφέρεται με υποτακτική χρόνου παρατατικού (abiret) γιατί εξαρτάται από ρήμα ιστορικού χρόνου (edixit) και δηλώνει το σύγχρονο στο παρελθόν.

abiret: ρήμα,

Is: (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος,

castris: απρόθετη αφαιρετική της απομάκρυνσης ως αντικείμενο στο abiret,

aliquando: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο abiret.

ut omnes pugna absterent: Δευτερεύουσα ουσιαστική βουλητική πρόταση ως αντικείμενο στο edixit. Εξαρτάται από το ρήμα βούλησης edixit, το περιεχόμενο της οποίας εκφράζει. Εισάγεται με τον βουλητικό σύνδεσμο ut γιατί είναι καταφατική. Εκφέρεται με υποτακτική (absterent), γιατί το περιεχόμενό της είναι απλώς επιθυμητό, χρόνου παρατατικού γιατί εξαρ- τάται από ρήμα ιστορικού χρόνου (edixit). Ισχύει ιδιομορφία στην ακολουθία των χρόνων, γιατί η βούληση είναι ιδωμένη τη στιγμή που εμφανίζεται στο μυαλό του ομιλητή (συγχρονισμός της κύριας με τη δευτερεύουσα πρόταση) και όχι τη στιγμή της πιθανής πραγματοποίησής της. Η βούληση αναφέρεται στο παρελθόν (σύγ- χρονο στο παρελθόν).

absterent: ρήμα,

omnes: υποκείμενο του ρήματος,

pugna: απρόθετη αφαιρετική της απομάκρυνσης στο absterent.

Sed paulo post filius eius castra hostium praeterequitavit: Κύρια πρόταση κρίσεως.

praeterequitavit: ρήμα,

filius: υποκείμενο του ρήματος,

eius: γενική κτητική στο filius,

castra: αντικείμενο στο praeterequitavit,

hostium: γενική κτητική στο castra,

post: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο praeterequitavit,

paulo: απρόθετη αφαιρετική του μέτρου ή της διαφοράς από το post.

et a duce hostium his verbis proelio lacessitus est: Κύρια πρόταση κρίσεως.

lacessitus est: ρήμα,

filius: (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος,

proelio: αντικείμενο στο lacessitus est,

a duce: εμπρόθετη αφαιρετική του ποιητικού αιτίου από το lacessitus est,

hostium: γενική αντικειμενική στο duce,

verbis: απρόθετη αφαιρετική (οργανική) του τρόπου στο lacessitus est,

his: επιθετικός προσδιορισμός στο verbis.

Congrediamur: Κύρια πρόταση επιθυμίας, εκφέρεται με προτρεπτική υποτακτική.

Congrediamur: ρήμα,

nos: (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος.

ut singularis proelii eventu cernatur: Δευτερεύουσα επιρρηματική τελική πρόταση.

Εισάγεται με τον τελικό σύνδεσμο ut γιατί είναι καταφατική. Εκφέρεται με υποτακτική (cernatur), γιατί ο σκοπός θεωρείται μια υποκειμενική κατάσταση, χρόνου ενεστώτα γιατί εξαρτάται από ρήμα αρκτικού χρόνου (Congrediamur). Ισχύει ιδιομορφία στην ακολουθία των χρόνων, γιατί ο σκοπός είναι ιδωμένος τη στιγμή που εμφανίζεται στο μυαλό του ομιλητή (συγχρονισμός της κύριας με τη δευτερεύουσα πρόταση) και όχι τη στιγμή της πιθανής πραγματοποίησής του. Λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο Congrediamur.

cernatur: απρόσωπο ρήμα που παίρνει ως υποκείμενό του τη δευτερεύουσα ουσιαστική πλάγια ερωτηματική πρόταση «quanto miles Latinus Romano virtute antecellat»,

eventu: απρόθετη αφαιρετική που δηλώνει το σημείο εκκίνησης για κρίση ή εκτίμηση στο cernatur,

proelii: γενική υποκειμενική στο eventu,

singularis: επιθετικός προσδιορισμός στο proelii.

quanto miles Latinus Romano virtute antecellat: Δευτερεύουσα ουσιαστική πλάγια ερωτηματική πρόταση ως υποκείμενο του cernatur. Εισάγεται με την ερωτηματική αντωνυμία quanto και είναι μερικής αγνοίας. Εκφέρεται με υποτακτική (antecellat), γιατί η εξάρτηση δίνει υποκειμενική χροιά στο περιεχόμενό της, χρόνου ενεστώτα γιατί εξαρτάται από ρήμα αρκτικού χρόνου (το cernatur θεωρείται αρκτικός χρόνος καθώς εξαρτάται από το Congrediamur). Δηλώνει το σύγχρονο στο παρόν.

antecellat: ρήμα,

miles: υποκείμενο του ρήματος,

Latinus: ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο miles,

Romano: αντικείμενο στο antecellat

quanto: απρόθετη αφαιρετική (οργανική) του μέτρου στο antecellat,

virtute: απρόθετη αφαιρετική (οργανική) της αναφοράς στο antecellat

Tum adulescens, viribus suis confisus et cupiditate pugnandi permotus, injussu consulis in certamen ruit: Κύρια πρόταση κρίσεως.

ruit: ρήμα,

adulescens: υποκείμενο του ρήματος,

confisus, permotus: επιρρηματικές αιτιολογικές μετοχές, συνημμένες στο υποκείμενο adulescens,

viribus: αφαιρετική (οργανική) του μέσου στο confisus,

suis: επιθετικός προσδιορισμός στο viribus, (άμεση αυτοπάθεια)

cupiditate: απρόθετη αφαιρετική του εσωτερικού αιτίου στο permotus

pugnandi: απρόθετη γενική του γερουνδίου αντικειμενική στο cupiditate,

iniussu: απρόθετη αφαιρετική του εσωτερικού αιτίου στο ruit,

consulis: γενική υποκειμενική στο iniussu,

Tum: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο *ruit*,
in certamen: εμπρόθετη αιτιατική του σκοπού στο *ruit*.

et fortior hoste, hasta eum transfixit: Κύρια πρόταση κρίσεως.

transfixit: ρήμα,

adulescens: (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος,

eum: αντικείμενο στο *transfixit*,

fortior: επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο εννοούμενο υποκείμενο *adulescens*

hoste: απρόθετη αφαιρετική συγκριτική (β' όρος σύγκρισης) από το *fortior* (α' όρος: *adulescens*),

hasta: απρόθετη αφαιρετική (οργανική) του οργάνου στο *transfixit*.

et armis spoliavit: Κύρια πρόταση κρίσεως.

spoliavit: ρήμα,

adulescens: (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος,

eum: (εννοούμενο) άμεσο αντικείμενο στο *spoliavit*,

armis: απρόθετη αφαιρετική του χωρισμού ή ως έμμεσο αντικείμενο στο *spoliavit*.

Statim hostes fuga salutem petiverunt: Κύρια πρόταση κρίσεως.

petiverunt: ρήμα,

hostes: υποκείμενο του ρήματος,

salutem: αντικείμενο στο *petiverunt*,

fuga: απρόθετη αφαιρετική (οργανική) του τρόπου στο *petiverunt*,

Statim: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο *petiverunt*.

Sed consul adulescentem morte multavit: Κύρια πρόταση κρίσεως.

multavit: ρήμα,

consul: υποκείμενο του ρήματος,

adulescentem: αντικείμενο στο *multavit*,

morte: απρόθετη αφαιρετική της ποινής στο *multavit*.

cum in castra revertisset: Δευτερεύουσα επιρρηματική χρονική πρόταση ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο *multavit*. Εισάγεται με τον ιστορικό-διηγηματικό σύνδεσμο *cum*, και εκφέρεται με υποτακτική, γιατί υπογραμμίζει τη βαθύτερη σχέση αιτίου και αιτιατού ανάμεσα στη δευτερεύουσα και την κύρια πρόταση. Είναι φανερός εδώ ο ρόλος του υποκειμενικού στοιχείου στην υποτακτική. Συγκεκριμένα, εκφέρεται με υποτακτική χρόνου υπερσυντελικού (*revertisset*) γιατί εξαρτάται από ρήμα ιστορικού χρόνου (*multavit*) και δηλώνει το προτερόχρονο στο παρελθόν.

revertisset: ρήμα,

consul: (εννοούμενο) υποκείμενο του ρήματος,

in castra: εμπρόθετη αιτιατική της κίνησης προς τόπο στο *revertisset*.

cuius opera hostes fugati erant: Δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, προσδιοριστική στο *adulescentem*. Εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία *cuius*. Εκφέρεται με οριστική (*fugati erant*) γιατί δηλώνει το πραγματικό, χρόνο υπερσυντελικού γιατί αναφέρεται στο παρελθόν.

fugati erant: ρήμα,

hostes: υποκείμενο του ρήματος,

opera: απρόθετη αφαιρετική (οργανική) του μέσου στο *fugati erant*,

cuius: γενική υποκειμενική στο *opera*.